

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

***Факультет № 6
Кафедра соціології та психології***

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Юридична психологія»
обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

Тема 2 Методологічні основи юридичної психології

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол від 15.08.2023 № 8)

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук,
Бондаренко Л.О.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, кандидат психологічних наук, доцент Павлик О. М.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А. А.

План лекції

1. Методи юридичної психології.
2. Методологічні основи юридичної психології.
3. Система та класифікація методів юридичної психології.

Рекомендована література:

Основна

1. Берестенко О.Г. Культура професійного спілкування : навч.-метод. посібник. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. 299 с.
2. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія підручник. Харків: «Право», 2019. 240 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Konovalova_Violetta/Yurydychna_psykholohiia.pdf?PHPSESSID=njbug6ammcd6ue7dv5mq5apt5.
3. Юридична психологія : підручник / за заг. Редакцією О.М. Бандурки; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2018. 684 с.
4. Юридична психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.Є. Самойлов, М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, С.М. Миронець, Г.М. Ржеський. – К. : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2015. 432 с

Додаткова

5. Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін. Юридична психологія. Альбом схем з коментарями : навчальний посібник / заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєва. 3-є вид., доопр. та доп. Київ : КНТ, 2010. 152 с.
6. Бочелюк В.Й. Юридична психологія : навч. посібник. Київ : Центр учб. літ., 2017. 335 с.
7. Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності : монографія. Чернівці : Наші книги, 2013. 415 с..
8. Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посібник / О.О. Євдокімова, І.В. Жданова, Д.В. Швець, Ю.В. Александров та ін. ; за заг. Ред. В.В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 426 с.

Текст лекції

1.Методи юридичної психології.

Постійною інформацією для юридичних працівників є факти, події, явища про правопорушення, котрі відображаються у зовнішньому середовищі у формі матеріально зафіксованих слідів, різних образів у свідомості людей. Виявлення інформації, її аналіз і оцінка складають суть пізнавального аспекту в діяльності юриста, спрямовану на розкриття, розслідування і запобігання будь-яким злочинам.

Слід відзначити специфіку соціального пізнання: людина не завжди має можливість спостерігати те, що пізнає, мати безпосередній контакт із тим, що доступне при пізнанні природних об'єктів. Для соціального пізнання характерно й те, що явище, подія не лише може не збігатись із сутністю, а й

викривляти її. Коли ті чи інші явища, які лежать на поверхні, наприклад, предмети, виявлені на місці події, викривляють дійсну суть явищ.

Результатом пізнавальної діяльності юриста є встановлення об'єктивної істини, під якою розуміється адекватне відображення того чи іншого об'єкта людиною, відтворення його таким, яким він є незалежно від суб'єкта, який пізнає цей результат, і його свідомості.

У зв'язку з цим **підвищується роль методології пізнання** в юридичній психології. Чіткість методологічної позиції юридичного працівника не дає можливості йому надмірно захопитися збором лише емпіричного матеріалу, віддати себе у володіння фактам на шкоду теоретичних узагальнень, відволіктися на побічні явища, збитися з основної лінії пошуку істини. Вона також не дасть можливості обмежуватися лише теоретичними шуканнями, спонукає слідчого і прокурора, суддю й інспектора, адвоката і захисника вникати в соціальні реальності, вивчати правову проблему в самій дійсності, керуючись при цьому суворими науковими критеріями оцінок.

Кожна наука має свій предмет та відповідні методи досліджень. Однак до наукових методів пред'являються певні вимоги:

- по-перше, вивчаємі явища повинні бути досліджені в своєму розвитку, у взаємозв'язку з оточуючою середою та іншими системами;
- по-друге, наукове дослідження повинно бути об'єктивним.

Методи, за допомогою котрих досліджуються закономірності будь-якої науки, визначають її розвиток і ступінь вірогідності одержуваних результатів. Історія психології багата на приклади пошуку методів досліджень, які нерідко відзначалися вузькістю і суб'єктивністю. Застосування методу діалектики в психологічних дослідженнях дало змогу пояснити процеси і явища людської психіки з позицій теорії пізнання.

2.Методологічні основи юридичної психології.

Доцільно зупинитися насамперед на розгляді загального і відмінного у змісті трьох доволі близьких понять: **методологія, методика і метод**. Особливо важливо з'ясувати, у чому полягає зв'язок методики і методології, бо від цього безпосередньо залежить як якість психолого-правового дослідження, так і успішність практичних дій юридичного працівника.

Метод визначається як спосіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання, сукупність прийомів і операцій практичного чи теоретичного засвоєння (пізнання) дійсності. Метод виконує результативну функцію, вказує юристу, як він повинен поводити себе стосовно об'єкта пізнання, які пізнавальні та практичні операції повинен здійснити, щоб досягти поставленої мети. **Методи** - це своєрідний інструментарій проведення дослідження, вони визначають розвиток юридичної психології. Будь-яка наука, як відомо, перш за все спрямована на проведення об'єктивного дослідження і, отже, визначення її основних методів і допоміжних методик. **Метод - це шлях пізнання**, спосіб, який дозволяє дослідити предмет науки. Тому методологія науки включає в себе поряд з принципами, керівними положеннями, науковими підходами ще й систему методів дослідження.

Методика — це система методів і процедур, яка застосовується в юридичній діяльності. Науково обґрунтована методика вивчення, наприклад, особистості правопорушника припускає сукупність правил, що регулюють послідовність здійснення юристом відповідних операцій і застосування при цьому певних методів. Методика — ніби модель дослідження, розгорнута у часі. Вона завжди конкретна й унікальна, бо визначається характером об'єкта вивчення, цілями і завданнями, зовнішніми обставинами тощо.

Найважливішим і найскладнішим з трьох аналізованих понять є поняття "методологія", яке трактується так: **методологія — це система принципів і способів організації і побудови теоретичної та практичної діяльності, а також вчення про цю систему.**

Методологія цієї дисципліни відрізняється тим, що особистість вивчається в динаміці правопорушення, в процесі його реконструкції по матеріалам слідчого та судового діла. Одним з методологічних принципів юридичної психології є **особистісний підхід.**

3. Система та класифікація методів юридичної психології.

Окремими методами пізнання є методи кожної науки, які дозволяють всебічно досліджувати систему закономірностей, що становлять її предмет. Таким чином, загальним методом юридичної психології є діалектичний метод, а окремими - методи, що специфічно відображаються в ньому, для вивчення психічних явищ, спрямовані на всебічне дослідження психологічної структури людської діяльності в правовій сфері.

Окремі методи розвивалися переважно за такими своєрідними напрямками. **По-перше**, методи, які перенесені із загальної психології і виконують пізнавальні функції водночас як у загальній, так і в юридичній психології. Вони охоплюють:

- а) психологічні методи вивчення особистості;**
- б) методи психологічного впливу на особу;**
- в) методи перевірки психологічних якостей особи.**

За структурою ці методи різноманітні і використовуються відповідно до поставлених цілей. **По-друге**, методи, які сприяють пізнанню тільки в юридичній психології і формуються відповідно до її завдань або такі, що трансформуються з методів загальної психології щодо цілей юридичних.

В юридичній психології важливе місце посідають **методи психологічного впливу на особу.** Вони використовуються посадовими особами правоохоронних органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю, у межах кримінально-процесуального законодавства і професійної етики. Діапазон застосування цих методів обмежений рамками кримінально-процесуального законодавства та етики. Вони спрямовані на досягнення наступних цілей: попередження злочинної діяльності, розкриття злочину і виявлення його причин, перевиховання злочинців, адаптація (приспосовування) їх до умов нормального існування в нормальному соціальному середовищі. До основного методу впливу, який може застосовуватися в юридичній психології, можна віднести переконання. **Переконання** - це вплив на свідомість, почуття, волю за

допомогою повідомлення, роз'яснення та докази важливості того чи іншого положення, погляду, вчинку або їх неприпустимість з метою змусити слухача змінити його погляди, установки, позиції, відношення та оцінки (наприклад, переконати підслідного, підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого дати правдиві показання). Механізм переконання заснований на активізації розумової діяльності людини. *Переконувати потрібно аргументовано.* Аргументація - це приведення логічних доказів з метою довести істинність якого-небудь судження. Переконання - це складний метод, так як вимагає від особистості, його застосовує, розвиненого інтелекту, знань логіки.

Серед інших методів цієї групи можна назвати навіювання і маніпулятивні тактики.

Навіювання є не що інше, як вторгнення в свідомість людини (або прищеплення йому який-небудь ідеї), що відбувається без участі й уваги особи і нерідко без ясного з його боку свідомості (наприклад, гіпноз, релігія, програмування і т.п.). **Маніпулятивний вплив** - це форма міжособистісного спілкування, при якій вплив на партнера по спілкуванню з метою досягнення своїх намірів здійснюється приховано. Маніпуляція передбачає об'єктивне сприйняття партнера по спілкуванню, прагнення добитися контролю над поведінкою і думками іншої людини. Маніпулятора характеризує облудність і примітивність почуттів, апатія до життя, стан нудьги, надмірний самоконтроль, цинізм і недовіра до себе та інших (Е. Шостром). Сферою «дозволеної маніпуляції» є бізнес, пропаганда, ділові відносини взагалі. Маніпулятори зустрічаються і в повсякденному житті.

У деяких літературних джерелах виділяють також **методи судово-психологічної експертизи**. До системи даної групи методів належать: **психологічний аналіз матеріалів кримінальної справи; психологічний аналіз злочину; психологічний аналіз ситуації; метод психоаналізу; метод тестування; метод бесіди з підекспертним та ін.**

Судово-психологічна експертиза проводиться експертом-психологом за постановою слідчих або судових органів і повинна являти собою об'єктивне і повне дослідження окремої особистості (групи людей). Судово-психологічне експертне дослідження обмежене вимогами законодавства, що регламентує виробництво експертизи. Зміст комплексу методів, використовуваних в СПЕ визначається характером правопорушення, тими конкретними завданнями, які поставлені перед експертом, віком підекспертної особи (осіб). Деякі методи СПЕ включаються в дослідний комплекс обов'язково: бесіда, спостереження і його різновид - поведінковий портрет, аналіз матеріалів кримінальної справи, ретроспективний аналіз поведінки підекспертної особи (осіб) у досліджуваній ситуації правопорушення. Саму судово-психологічну експертизу часто називають методом дослідження особистості (групи).

Оптимальною є система методів трьох рівнів: загального, особливого та окремого - *відповідно загальний метод (метод діалектики), загальнонаукові методи і окремі методи (окремонаукові).*

До окремих наукових методів юридичної психології належать: спостереження, бесіда, анкетування, тестування, інтерв'ювання, природний і лабораторний експерименти, біографічний метод, метод незалежних характеристик тощо.

Метод спостереження полягає в систематичному і планомірному вивченні психічних явищ шляхом сприйняття дослідником зовнішніх проявів психіки у процесі застосування права. Спостереження передбачає заздалегідь розроблену програму, мету і має здійснюватися в різних ситуаціях, щодо однієї особи або групи осіб. Метод спостереження, здійснюваний із науковою метою, може використовуватися в судово-слідчій і пенітенціарній діяльності (при провадженні окремих процесуальних дій, де реєстрація психічних явищ у вигляді різноманітних реакцій на подразник часто є підставою для застосування або видозміни тактичних прийомів, розуміння психологічної і тактичної позиції особи, встановлення психологічного контакту, обрання власної позиції особи, яка здійснює розслідування або судовий розгляд).

Метод спостереження в діяльності з виконання покарань має дві сторони - **наукову і практичну**. *Наукова* передбачає збирання і реєстрацію матеріалів, необхідних для дослідження закономірностей людської психіки в умовах відбування покарання, поміщення у виправно-трудоу установи; *практична*— встановлення даних про окремих осіб, мікроколективи, їхню психологічну спрямованість, ефективність застосування заходів виховного впливу, видозміну психіки осіб, які зазнають психолого-педагогічного і трудового впливу.

Як правило, виділяють такі види спостереження: **включене і невключене; відкрите і приховане; польове і лабораторне, а також спровоковане**.

У всіх випадках на основі даних спостереження за поведінкою людини в різних життєвих ситуаціях складається психологічний опис поведінки людини - **«поведінковий портрет»**.

Самоспостереження (інтроспекція) - це спостереження за власними внутрішніми психічними процесами, але в той же час спостереження і за їх зовнішніми проявами.

Опитування - це метод збору первинної інформації, заснований на безпосередньому (бесіда, інтерв'ю) або опосередкованому (анкета) соціально-психологічному взаємодії дослідника і опитуваного. Джерелом інформації в цьому випадку служить словесне або письмове судження людини.

Бесіда - це один з методів опитування, що представляє собою відносно вільний діалог між дослідником і досліджуваним (досліджуваними) на певну тему, тобто метод отримання інформації на основі вербальної (словесної) комунікації. Він передбачає складання переліку питань, що з'ясовуються у процесі його застосування. При цьому важливо створити обстановку, яка сприяє невимушеному висловленню щодо низки обставин, до яких належать моменти, що характеризують особу в усіх її проявах. Метод бесіди передбачає одержання інформації, що цікавить дослідника, шляхом вільної розповіді та постановлення запитань, характер яких визначається метою бесіди.

Певним доповненням до методу бесіди може бути **біографічний метод**, який полягає в збиранні та аналізі відомостей біографічного характеру, що дають уявлення про психічні особливості особистості. Такі відомості можуть міститися в різних документах - листах, щоденниках, архівних матеріалах, документах, одержаних від навчальних і лікувальних закладів, підприємств, де проходила трудова діяльність особи.

За своєю сутністю до біографічного методу близький **метод незалежних характеристик**, мета якого - збирання даних про особу з різних, незалежних один від одного джерел.

Найчастіше він поєднується з **біографічним методом** і пов'язаним із ним методом анкетування. Останній передбачає опитування значної кількості осіб за чітко встановленою формою, що містить запитання, які цікавлять слідчого. **Анкетний метод** дає змогу виявити характеристики масових явищ, їхні тенденції, обмеженість або поширеність, кількість у загальній структурі явищ. Він ґрунтується на анонімності заповнення анкети, що дозволяє одержати найбільш об'єктивні дані про досліджувані процеси, особливо якщо вони стосуються деяких психологічних властивостей індивіда.

Одним із найефективніших методів юридичної психології, що широко застосовується на практиці, є **метод інтерв'ювання**. Його сутність полягає в одержанні суджень особи щодо певних явищ, обставин, дій, подій. Внаслідок його застосування можна одержати відомості, що мають суміжний соціально-психологічний і судово-психологічний характер. Можливість одержати інтерв'ю невизначеної кількості осіб надає дослідженню характеру соціологічних узагальнень, судово-психологічна спрямованість яких визначається тематикою правоохоронної діяльності. Інтерв'ю, проведене за чітко сформульованою програмою, сприяє одержанню різних відомостей і від осіб, які виконують найрізноманітніші функції в судочинстві. Так, **інтерв'ю суддів** дає досліднику інформацію про шляхи формування їхнього внутрішнього переконання, критерії оцінки доказів і т.п.

Експериментальний метод спрямовано на вивчення психологічних явищ у спеціально створених для цього умовах. За сутністю і видами він поділяється на **природний і лабораторний експерименти**. При організації природного експерименту особи, яких випробовують, не знають про його призначення і умови, сприймають експеримент як справжню подію, учасниками якої вони є. З метою дослідження закономірностей, які виявляються у судово-слідчій діяльності, такий експеримент, як правило, не проводиться.

При природному експерименті його учасники сприймають все, що відбувається як справжнє подія, хоча досліджуване явище ставиться експериментатором в потрібні йому умови і піддається об'єктивної фіксації.

Як приклад можна привести експеримент, проведений румунськими криміналістами з метою перевірки достовірності показань свідків. На ринку в Бухаресті інсценувалася сварка і бійка. Досліджуваними були особи, які перебували в цей момент на ринку, і ті, хто згодом проводив по цьому епізоду розслідування. Ніхто з них не знав, що має справу з інсценуванням. Все, що

відбувалося непомітно для присутніх фіксувалося за допомогою кінозйомки і звукозапису. Поведінка "порушника" була заздалегідь відрепетована. Велику частину свідків було допитано в термін від 7 до 14 годин після "події", троє - через два місяці. Показання не тільки протоколювались, але і записувалися на магнітофонну стрічку.

Свідкам задавалися питання, що стосувалися поведінки "порушника" до і в момент інциденту, його зовнішності, часу "події". Було проаналізовано 232 відповіді. Найбільш точними виявилися свідчення, які стосувалися основних моментів події. Вони дозволяли встановити найбільш суттєві сторони події з достатнім ступенем точності: 85% відповідей були правильними, 6% - невпевненими, 8% - неправильними і 1% не був пов'язаний із суттю справи. Даний експеримент розвіяв скептицизм вчених щодо достовірності показань свідків.

Перевірка психологічних передумов ефективності правових норм може бути проведена в рамках такого специфічного методу, як законодавчий експеримент. Маються на увазі пропозиції щодо вдосконалення законодавства, які, перш ніж бути остаточно прийнятими, повинні пройти випробування протягом певного терміну на обмеженій території або навіть території всієї країни, що дозволяє уникнути поспішних і недостатньо зрілих рішень. Такого роду експерименти проводилися як за кордоном, так і в нашій країні. Так, в експериментальному порядку в Англії в 1965 році було припинено (до 31 липня 1970 роки) застосування смертної кари. Після закінчення цього терміну парламент повинен був або остаточно скасувати смертну кару (що і було зроблено), або повернутися до раніше існуючого положення, коли смертна кара передбачалася як вища міра по ряду категорій справ про вбивства.

В юридичній психології лабораторний експеримент має обмежене застосування. Це пояснюється тим, що вивчення психічних властивостей особистості в процесі судочинства виключає експериментування (крім досліджень, проведених у процесі судово-психологічної експертизи).

У спеціальній літературі вказується на можливість використання в наукових цілях так званого **формуючого експерименту** (О. Р. Ратінов), спрямованого на вивчення психічних явищ у процесі навчання і професійної підготовки за допомогою постановлення та вирішення комплексу завдань, аби установити і сформувати професійно важливі якості особи.

У деяких теоретичних дослідженнях зазначається доцільність проведення **емоційного експерименту**, мета якого - спостереження за реакцією особи, спеціально викликані пред'явленням чи оголошенням певного подразника. Такий експеримент використовують для того, щоб з'ясувати ставлення особи до розслідуваної події або встановлюваного факту.

У процесі досудового слідства, судового розгляду, профілактичної діяльності обізнані в психології особи можуть використовувати **тестові методики**. Тести застосовує психолог чи експерт-психолог при проведенні діагностичних або експертних досліджень (участь у слідчих діях, провадження судово-психологічної експертизи). **Тест** (випробування) - це певне завдання

(система завдань), яке дає змогу визначати рівень розвитку тієї чи іншої психологічної властивості (якості) особистості.

У психології розрізняють **тести інтелекту** (для виявлення розумового потенціалу індивіда), **тести особистісні** (вимірюються різні сторони особистості: установки, цінності, відносини, емоційні властивості та ін.), **тести креативні** (для вивчення творчих здібностей особистості), **тести досягнень** (визначають ступінь володіння конкретними знаннями, вміннями, навичками), **тести проєктивні** (для цілісного вивчення особистості, заснованого на психологічній інтерпретації результатів проєкції (перенесення суб'єктом власних властивостей чи станів на зовнішні об'єкти) тощо.

Метод аналізу продуктів діяльності людини. Продукти людської діяльності є цінним об'єктивним матеріалом, що дозволяє розкрити багато особливостей людської психіки.

Аналіз продуктів діяльності дозволяє охарактеризувати особливості умінь і навичок, прийоми та способи роботи, риси особистості, що виражаються у ставленні до праці і т. д.

Важливу роль в юридичній психології відіграє вивчення процесів і результатів правозастосовчої діяльності. Для з'ясування ролі особистісного фактора, професійної майстерності необхідно узагальнення передового досвіду, а також помилок в діяльності правоохоронних органів, що виникають в результаті дії різних психологічних чинників. З цією метою вивчаються матеріали з обміну досвідом, публікації відомих юристів, в яких розкриваються секрети їхньої майстерності та даються поради щодо подолання професійної деформації та інших негативних явищ.

Специфічною різновидом даного методу є вивчення результатів злочинної діяльності, способів скоєння злочину. Криміналістам добре відомо, що злочинці-рецидивісти, "спеціалізуються" на якомусь певному виді злочину, зазвичай роблять їх одним і тим же способом. Повторюючись, спосіб злочину утворює так званий "злочинний почерк". Іноді "візитною карткою" злочинця може служити посягання на одні й ті ж предмети, наприклад, крадіжка тільки картин (дорогоцінних виробів, відеотехніки, автомашин).

Знання способу вчинення злочину для розкриття злочину використано криміналістикою ще в кінці XIX століття, коли був розроблений спеціальний вид криміналістичного обліку злочинців - за способом скоєння злочину.

Досвідчені сищики давно взяли його на озброєння при розслідуванні злочинів, що знайшло відображення в художній літературі. Чеський письменник-гуморист Карел Чапек написав про це розповідь "Викрадений документ № 139 / УП отд. 3".

Суть його в наступному. Полковник генерального штабу Гампл взяв для роботи додому якийсь надсекретний документ. На ніч, за порадою дружини, він поклав документ в бляшанку з-під макаронів, яку замкнув у коморі: який же шпигун, якщо він полює за документом, буде його там шукати? Вночі в коморі зламали вікно і бляшанку вкрали. Викликаний Гампл підполковник

контррозвідки Врзал відразу зрозумів, що без шпигунів тут не обійшлося, і пустив в хід весь апарат контррозвідки.

Коли в передній подзвонили, Гампл, чекав арешту, вирішив, що за ним прийшли. "Але замість офіцерів увійшов рудий чоловік з казанком в руці і вишкірив перед полковником білячі зуби.

- Дозвольте представитися. Я - Піштора з поліцейської дільниці.

- Що вам треба? - гаркнув полковник і поволі змінив позу зі "струнко" на "вільно".

- Кажуть, у вас обчистили комору, - усміхнувся Піштора з конфіденційним видом. - Ось я і прийшов.

- А вам яке діло? - відрізав полковник.

- Насмілюсь доповісти, - засяяв Піштора, - що це наша ділянка. Служниця ваша говорила в булочній, що вас обікрали. Ось я і кажу начальству: "Пане поліцейський комісар, я туди загляну".

- Не варто було турбуватися, - пробурчав полковник, - вкрадена всього лише бляшанка з макаронами. Киньте цю справу.

- Дивно, - сказав сищик Піштора, - що ні сперли нічого більше.

- Так, дуже дивно, - похмуро погодився полковник. - Але вас це не стосується.

- Напевно, йому хтось завадив, - засяяв Піштора, осяяний раптовою здогадкою.

- Отже, будьте здорові, - відрубав полковник.

- Прошу вибачення, - недовіжливо посміхаючись, сказав Піштора. - Мені треба було б спершу оглянути цю комору.

Полковник хотів було закричати на нього, але змирився.

- Ходімо, - сказав він неохоче і повів чоловічка до комори.

Піштора з інтересом оглянув комору.

- Ну да, - сказав він задоволено, - вікно відкрите долотом. Це був Пепіка або Андрлік.

- Хто хто? - швидко запитав полковник.

- Пепіка або Андрлік. Їх робота. Але Пепіка зараз, здається, сидить. Якби було видавлено скло, це міг бути Дундр, Лойзе, Новак, Госічка або Климент. Але тут, судячи з усього, працював Андрлік.

- Дивіться не помиліться, - пробурчав полковник.

- Ви думаєте, що з'явився новий фахівець з комори? - запитав Піштора і відразу став серйозним. - Ледве. Власне кажучи, Мертл теж іноді працює долотом, але він не займається коморами ... "

Припущення Піштори виправдалися: бляшанку дійсно вкрав Андрлік. Документ повернули полковнику, і коли той розсипався в подяках, Піштора зауважив:

"- Ах, господи, це ж дріб'язкова справа ... Злодії, знаєте, неінтелігентних народ. Кожен знає тільки одну спеціальність і працює на один лад, поки ми його знову не спіймаємо "".

Вивчення способу, місця та часу вчинення злочину іноді дозволяє встановити деякі особистісні особливості злочинця (жорстокість, розважливість, легковажність і ін.). Розчленування трупа або спроби його знищення шляхом спалення можуть свідчити про холоднокривність або емоційної тупості злочинця (іноді це ознака психічного відхилення)